

Hur bra förälder är kommunen?

En granskning av stödet till
unga i samhällets vård

SOS
BARNBYAR

Sammanfattning

Unga som lämnar samhällsvård är generellt en sårbar grupp och alltför många är dåligt rustade för vuxenlivet. Svåra hem- och uppväxtförhållanden, psykisk ohälsa, sämre skolresultat och skolmisslyckanden leder till överrisker för såväl ensamhet och arbetslöshet som självmord och kriminalitet.

Man kan se det som att barn och unga som någon gång vårdas av samhället har sämre förutsättningar för god hälsa och lyckad skolgång tidigt i livet. När samhället inte heller kliver in och ger tillräckligt stöd och hjälp, förvåras läget. När unga sedan i 18 till 21-årsåldern förväntas klara sig själva, har den viktiga grunden för ett självständigt och självförsörjande liv inte lagts för alla. Då blir det svårt att etablera sig på arbetsmarknaden och att få en stabil bostad.

SOS Barnbyar kan i den här rapporten visa att många kommuner brister i stödet till samhällsvårdade unga i övergången till vuxenlivet. Det stöd som barn och unga kan räkna med är för slumpmässigt och beror i allt för hög grad på om de har haft turen att bo i "rätt" kommun eller inte. Rapporten visar bland annat att:

- Varannan svarande kommun uppger att de bara delvis lever upp till socialtjänstlagens krav på fortsatt individanpassat stöd efter avslutad heldygnsvård. En av tio kommuner menar att det är tveksamt eller att de inte alls lever upp till socialtjänstlagens krav.
- En majoritet av de svarande kommunerna uppger att de inte erbjuder särskilt stöd för att samhällsvårdade unga ska klara gymnasiet. Detta trots att endast fyra av tio flickor och tre av tio pojkar i gruppen hade en treårig gymnasieutbildning vid 20 års ålder.
- En bred majoritet av kommunerna ger uttryck för att det behövs bättre och mer systematiskt stöd för att stötta samhällsvårdade unga även efter 21 års ålder.

Kommunerna ställer även olika hårda krav på fortsatt samhällsvård i den kritiska åldern 18 till 21 år. När samhällsvården ska avslutas påbörjas förberedelserna både i mer och mindre god tid samtidigt som de förberedande insatserna kan variera. Kommunerna är inte heller tillräckligt bra på att stötta de unga som efter samhällsvården ska bo själva.

SOS Barnbyars slutsats är att det är det kommunala självstyret som möjliggör skillnader i det stöd som erbjuds unga i samhällsvård. Det är oacceptabelt.

SOS Barnbyar vill att politiken gör mer för att ge barn och unga som vårdas av samhället en god start i livet. Samhällsvården behöver nationellt sätta mål och mer nationell styrning för att kommunernas stöd till barn och unga ska bli likvärdigt. Det finns flera länder, bland annat våra nordiska grannar, som har skarpare lagstiftning än Sverige.

Det behövs också en helhetssyn på det stöd som ingår i samhällsvården. SOS Barnbyar vill att samhällsvården har särskilt fokus på de viktiga livsområdena psykisk och fysisk hälsa, studier och arbete, samhälle och bostad, nätverk och sammanhang.

Samhället tar inte sitt ansvar för att bereda unga i samhällsvård för ett självständigt och självförsörjande liv som vuxna. Det måste ändras. Tre av SOS Barnbyars förslag för att stärka och kvalitetssäkra samhällsvården är att regeringen:

- Ser över och förändrar lagstiftningen så att det blir tydligt vilka rättigheter barn och unga i samhällsvård har, inte minst från 18 års ålder till 25 års ålder.
- Skjuter till mer resurser till eftervården av samhällsplacerade och träffar en överenskommelse med Sveriges kommuner och regioner (SKR) i syfte att nå likvärdighet i eftervården av barn och unga i hela landet.
- Ger civilsamhället ett tydligt, men avgränsat och komplementärt, uppdrag i att underlätta och stödja unga som har lämnat samhällsvården i övergången till vuxenlivet. Civilsamhället kan bidra med trygga, stabila vuxna, coachande stöd och sammanhang utanför det offentliga stödet.

¹Alla SOS Barnbyars förslag för en förbättrad samhällsvård finns i slutkapitlet, Samhällsvården måste bli bättre och likvärdig.

Innehåll

- 4** Samhällsvården är otillräcklig och oberäknelig
- 4** Samhällsvårdade ungas väg till vuxenlivet
 - 6** Strukturerat arbetssätt runt barn och unga i samhällsvård
 - 7** Olika krav på unga för fortsatt heldygnsvård från 18 år
 - 8** Olika förberedelser när ungas samhällsvård ska avslutas
 - 10** Sex av tio kommuner ger för lite stöd efter samhällsvården
- 12** Viktigt med bättre stöd även efter 21 års ålder
- 14** Civilsamhällets stöttande roll kan utvecklas
- 15** Tidigt stöd skyddar och förebygger risker
- 17** Samhällsvården måste bli bättre och likvärdig
- 19** Referenser
- 20** Bilaga. SOS Barnbyars kommunundersökning

Samhällsvården är otillräcklig och oberäknelig

2020 var sammanlagt 27 300 barn och unga upp till 20 år någon gång under året i samhällets heldygnsvård. Majoriteten var mellan 15 och 20 år och de flesta var pojkar (Socialstyrelsen, 2021a).

Det är många barn som någon gång under sin uppväxt placeras i samhällsvård. En äldre beräkning säger att det handlar om ungefär ett barn i varje genomsnittlig skolklass (Mattsson & Vinnerljung, 2016).

Att omhänderta och placera barn i samhällets vård är ett extraordinärt ingripande i en familj även om det ibland är nödvändigt för barn bästa. När politiken tar beslutet att samhället bättre än föräldrarna kan ta hand om barn och unga, har samhället ett stort faktiskt och moraliskt ansvar för placerade barn och ungas välbefinnande. Samhället måste säkerställa att man agerar som en "hygglig förälder" (Mattsson & Vinnerljung, 2016).

Under 2000-talet har utredningar, rapporter och forskning riktat kritik mot samhällsvården av barn och unga. Den har kritiserats för stora skillnader mellan kommunerna, att samverkan mellan relevanta aktörer brister och att skolgång och ohälsa ges för lite uppmärksamhet. Även på nationell nivå är Sveriges lagstiftning och styrning av samhällsvården svagare än i andra nordiska länder och USA (SBU, 2020; Socialstyrelsen, 2022).

Hösten 2021 tillsattes en ny statlig utredning (Dir. 2021:84). Den ska se över och föreslå åtgärder för hur kvaliteten i samhällsvården kan förbättras, inklusive hur eftervården kan stärkas och utformas, och hur unga kan ges praktiskt stöd och vardagliga kunskaper i övergången till ett självständigt liv efter avslutad heldygnsvård.²

Den här rapporten handlar om hur kommunerna arbetar för att stötta och underlätta övergången från samhällsvård till ett självständigt och självförsörjande liv för unga i åldrarna 18 till 21 år.³ För det ändamålet har SOS Barnbyar genomfört en stor enkätundersökning bland landets kommuner. 36 procent, vilket motsvarar 105 kommuner, har deltagit.⁴

² Uppdraget ska redovisas senast 10 april 2023.

³ En avgränsning är att unga med heldygnsvård i särskilt ungdomshem enligt 12 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) inte omfattas av just denna rapport.

⁴ Se vidare i bilagan.

SOS Barnbyars undersökning visar att samhället inte är en tillräckligt bra förälder. Stödet är över lag för magert och skillnaderna mellan olika kommuner är mycket stora. Det stöd som unga i samhällsvård kan räkna med är otillräckligt och oberäkneligt. Samhällsvården behöver förstärkas och kvalitetssäkras. De grundläggande behoven av god utbildning och hälsa, arbete, bostad, sammanhang och stabila nätverk som barn och unga i samhällsvård har, måste tillgodoses på ett bättre och likvärdigt sätt i hela landet. Samhället tar inte sitt ansvar för det. Det behöver samhället göra.

Samhällsvårdade ungas väg till vuxenlivet

I Sverige är det den kommunala socialtjänsten, och ytterst politiken genom socialnämnderna,⁵ som träder in i föräldrars ställe och är huvudansvariga för samhällsvården.⁶ Barn och unga kan placeras i samhällsvård utifrån både socialtjänstlagen (SoL) och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

När det gäller heldygnsvården av unga i familjehem och hem för vård eller boende (HVB) som den här rapporten handlar om, bygger den oftast på SoL. Det innebär att

föräldrar frivilligt har gått med på att samhället tar över vården. Om det fortfarande finns behov av vård när den unga personen blir myndig, och den unga samtycker, kan den fortsätta även efter 18 års ålder. Huvudregeln är då att vården ska bedömas var sjätte månad eftersom förhållanden och vårdbehov kan ändras och behöva anpassas. Om det inte finns vårdbehov kan socialtjänsten fatta beslut om att vården ska upphöra. (Socialstyrelsen, 2020).

Barn och unga kan också placeras i samhällsvård utan att föräldrar frivilligt går med på det. Den vården kan bero på att det finns allvarliga brister i hemmiljön eller på att den unge riskerar att allvarligt skada sig själv och sin hälsa genom till exempel missbruk, kriminalitet eller sociala svårigheter.⁷ Även vård som ges med stöd av LVU ska avslutas när den inte längre behövs. Som regel vid 18 år när det gäller placeringar som beror på brister i hemmiljön och senast vid 21 år när placeringen grundas på svårigheter som den unga personen själv har (Socialstyrelsen, 2020).

Det är ett komplext regelverk som gäller när en ung person börjar närma sig 18 år och förväntas börja etablera sig som (ung) vuxen. Dessutom är det 290 kommuner med olika förutsättningar och prioriteringar som ansvarar för genomförandet av samhällsvården. Det finns kort sagt stor risk och stort utrymme för tolkning och för kommunerna att göra olika.

För att ringa in luckor och skillnader i samhällsvården har SOS Barnbyar genomfört en stor enkätundersökning bland Sveriges alla kommuner (se vidare i faktarutan nedan). Det här kapitlet bygger i huvudsak på resultaten av den undersökningen.

Kapitlet är upplagt så att det inleds med en närmare genomgång av kommunernas arbetssätt runt barn och unga i samhällsvård. Sen följer ett avsnitt som kommer in på vilka krav som kommunerna ställer på unga för att samhällsvården ska fortsätta när de har fyllt 18 år. Därefter kommer två avsnitt med fokus på hur det ser ut när samhällsvården ska avslutas för unga 18 till 21 år och vilket stöd de unga kan räkna med i övergången till vuxenlivet. Avslutningsvis lyfts de viktigaste slutsatserna i kapitlet som helhet fram.

⁵ Ytterst är det politiska beslut i socialnämnden som krävs för omhändertagande och samhällsvård av barn och unga. För enkelhetens skull använder vi dock genomgående begreppet socialtjänsten.

⁶ Detta antingen genom socialtjänstlagen eller lagen om särskilda bestämmelser för vård av unga. Det finns även föreskrifter, allmänna råd och handböcker från Socialstyrelsen.

⁷ Majoriteten av unga i samhällsvård bor i familjehem, följt av HVB-hem och stödboenden. En del vårdas också i särskilda ungdomshem enligt 12 § LVU. 2020 gällde det totalt fyra procent, vilket motsvarar ungefär 1 360 unga (Socialstyrelsen, 2021a). Just dessa placeringar ligger utanför ramen för denna rapport.

SOS Barnbyars stora kommunundersökning

För att söka svar på kommunernas arbete runt unga i samhällsvård har SOS Barnbyar mellan november 2021 och januari 2022 genomfört en stor enkätundersökning bland Sveriges 290 kommuner. Totalt har 36 procent av kommunerna deltagit i undersökningen. Det motsvarar 105 kommuner. Se vidare i bilagan.

Ett centralt resultat är att det finns stora skillnader mellan kommunerna när det gäller arbetet runt unga 18 till 21 år som är i, på väg att lämna eller har lämnat samhällsvården. Skillnaderna hänger varken samman med att små och stora kommuner har sinsemellan olika arbetssätt och att små och stora kommuner har liknande arbetssätt. Inte heller finns några samband mellan arbetssätt och stöd utifrån kommunernas socioekonomiska struktur. Det finns inte heller något som pekar på att kommuner i vissa regioner liknar varandra och inte.

De resultat som SOS Barnbyars kommunundersökning visar förklaras av andra faktorer än vad som har varit möjligt att kontrollera för. Vad skillnaderna mellan kommunerna beror på är därför svårt att säga. Däremot är det uppenbart att det finns stora (oförklarade) skillnader.

I Socialstyrelsens förstudie om socialtjänstens behov av stöd i arbetet med att förbereda unga placerade i övergången till ett självständigt boende (Socialstyrelsen, 2022), lyfter branschföreträdare för HVB att många faktorer spelar in. Exempelvis handläggares engagemang och kommunens ekonomi, organisatoriska frågor och brist på långsiktig planering.

SOS Barnbyar vill med kommunundersökningen och denna rapport bidra till nya kunskaper om hur samhällsvården fungerar för unga som är på väg att lämna den och etablera sig som självständiga och självförsörjande vuxna. Det finns många brister att åtgärda och SOS Barnbyar har flera förslag på hur i kapitlet Samhällsvården måste bli bättre och likvärdig.

Strukturerat arbetssätt runt barn och unga i samhällsvård

Alla kommuner utom en av de som har deltagit i SOS Barnbyars undersökning har svarat att de har ett strukturerat och sammanhållet arbetssätt runt barn och unga som är placerade i heldygnsvård.⁸

Sammanlagt nio av tio kommuner säger vidare att de använder sig av det strukturerade arbetssättet Barns behov i centrum (BBIC), som är anpassat efter det regelverk som gäller för socialtjänsten.

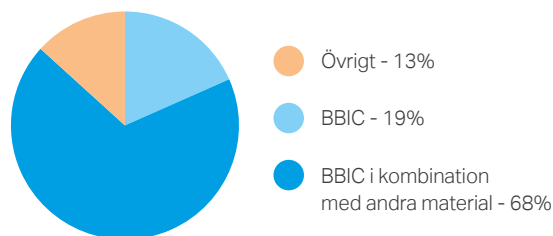
BBIC ger en struktur för handläggning, genomförande och uppföljning av stöd och insatser från socialtjänstens sida och ska på så sätt bidra till ett likvärdigt arbetssätt i kommunerna. BBIC rekommenderas sedan 2015 av Socialstyrelsen, även om det också bör kompletteras med annan kunskap och vägledning från myndigheten.

Det visar sig också att många kommuner, sju av tio, använder sig av fler material utöver BBIC. Av de vanligare finns samordnad individuell plan (SIP), enkätserien På väg, Signs of Safety samt egna rutiner och modeller.

Lite drygt en av tio kommuners arbetssätt har också kategoriserats som "övrigt". Det gemensamma för dem är att BBIC-materialet inte anges specifikt utan att kommunerna har mer egenhändigt utformade arbetssätt och metoder. Se diagram 1 och faktarutan på nästa sida.

Arbetssätt och vägledande material som kommunerna använder sig av i samhällsvården av barn och unga.

Kategorisering utifrån kommunernas egna svar.

Källa: SOS Barnbyars kommunundersökning, november 2021-januari 2022

⁸ Den kommun som svarat att de inte har det är en liten kommun som har upp till 15 000 invånare. Kommunen svarar att de historiskt sett haft få unga i heldygnsvård och att de gör individuella planeringar när det är aktuellt.

Arbetssätt och vägledande material som kommunerna ofta använder ihop med Barns behov i centrum (BBIC) är:

- SIP, som står för samordnad individuell plan. Det är en metod för strukturerad samverkan mellan relevanta aktörer för att möta en persons olika behov av stöd.
- På väg, som är en del av BBIC och ska användas inför att en ung person ska flytta från ett familjehem eller HVB. Materialet omfattar tre olika enkäter; en till den unga personen, en till föräldrarna och en till familjehem eller HVB.
- Signs of Safety, som är en modell för utredning och uppföljning i socialt barnavårdsarbete med avsikt att säkerställa barns säkerhet och skydd. I modellen finns bland annat verktyg för samtal med barn.
- Föreskrifter, handböcker och kunskapsstöd från Socialstyrelsen, exempelvis Placerade barn och unga, ADAD (bedömningsmetod för unga missbrukare och unga med social problematik), Ett hem att växa i (grundutbildning för jour- och familjehem), Motiverande samtal (samtalsmetod som används i rådgivning och behandling för att underlätta förändringsprocesser).
- Egna utarbetade rutiner och arbetssätt, såsom vårdplaner och genomförandeplaner, checklistor och liknande.

Ett resultat som är viktigt att nämna är det bara är fem av de totalt 105 kommunerna som direkt anger att de arbetar med Samverkan för skola och socialtjänst (SAMS). Det materialet är en vägledning i arbetet med att säkerställa att placerade barn och unga i praktiken ges samma rätt till utbildning och skolgång som andra barn och unga. Fokus ligger på hur samverkan mellan socialtjänsten och skolan bör se ut "obruten skolgång" när barn och unga vårdas av samhället (Socialstyrelsen, 2021a). Inte heller Skolstöd för barn i familjehem (Skolfam), som är en arbetsmodell för att stödja familjehemsvårdade barns skolgång i syfte att höja skolresultateten, tas upp i nämnvärd omfattning.⁹

Det är en allvarlig brist med tanke på placerade barns och ungas överrisker för skolmisslyckanden och att inte nå en fullgjord gymnasieutbildning.

SOS Barnbyars undersökning visar att kommunerna arbetar strukturerat med barn och unga i samhällsvård, även om metoderna och de vägledande materialen kan variera. Socialstyrelsens BBIC-material har en stark ställning och används av de allra flesta kommuner. Ofta använder kommuner även kompletterande vägledande material utöver BBIC.

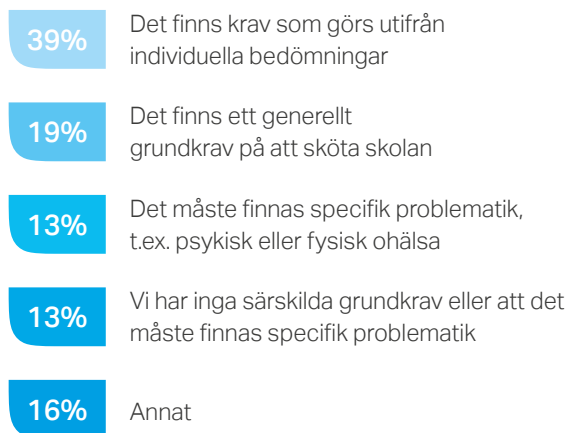
Olika krav på unga för fortsatt heldygnsvård från 18 år

Enligt Socialstyrelsen (2020) är det praxis i många kommuner att unga bor kvar i sitt familjehem tills de fullföljt sin gymnasieutbildning. En viktig utgångspunkt i socialtjänstens arbete är samtidigt att stöd och insatser ska utgå från barns och ungas individuella behov och inte se likadant ut för alla. Regelverket kan också ställa olika krav på överväganden om när heldygnsvården ska fortsätta och inte.

I SOS Barnbyars undersökning svarar majoriteten av kommunerna, när det gäller frågan om vad som krävs för fortsatt samhällsvård när unga är i åldrarna 18 till 21 år, att de gör individuella bedömningar. Det framkommer av diagram 2.

Ungefär 20 procent av kommunerna har samtidigt svarat att de har som grundkrav att de samhällsvårdade unga ska sköta skolan för att få behålla en heldygnsplacering mellan 18 och 21 års ålder. Ytterligare 13 procent anger att det måste finnas specifika problem med till exempel ohälsa för fortsatt placering.¹⁰

Krav för fortsatt placering i heldygnsvård mellan 18 och 21 år.

Källa: SOS Barnbyars kommunundersökning, november 2021 - januari 2022

SOS Barnbyars undersökning visar att kommunerna gör på olika sätt när de bedömer ungas möjlighet att få fortsatt heldygnsvård när de har fyllt 18 år. Vanligast är att kommunerna ställer individuellt baserade krav men nästan tre av tio kommuner har generella grundkrav för att unga i åldrarna 18 till 21 år ska få fortsatt heldygnsvård.

⁹ SOS Barnbyar tycker dessutom att Skolfam-modellen, som bara är för grundskolan, bör breddas så att den når fler än bara grundskoleelever som är familjehemplacerade.

¹⁰ Svartalternativet "annat" innehåller liknande svar som i de fasta svartalternativen.

Olika förberedelser när ungas samhällsvård ska avslutas

Majoriteten av kommunerna i SOS Barnbyars undersökning arbetar som redan framkommit i enlighet med Barns behov i centrum (BBIC) när barn och unga är i samhällets vård.

Enkätserien På väg är särskilt utformat för unga som ska lämna ett familje- eller HVB-hem.¹¹ På den direkta frågan om kommunen använder På väg inför att samhällsvården ska avslutas för en ung person, svarar åtta av tio kommuner ja. SOS Barnbyars erfarenhet är att unga som ska lämna samhällsvård vill vara delaktiga och ha inflytande över både planeringen och förberedelserna. De vill även att förberedelserna påbörjas i god tid före avslut.

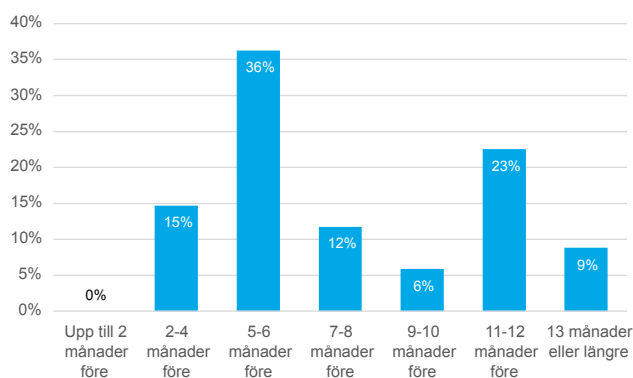
Vad som är en lämplig tidsplan eller hur långt i förväg processen för att förbereda unga för vårdavslut är otydligt i På väg-materialet. I Socialstyrelsens handbok för placerade barn och unga står endast att det bör ske i god tid och med åtgärder som underlättar för den unge utifrån vart hen ska ta vägen (Socialstyrelsen, 2020).

Kommunundersökningen visar att variationen är stor gällande vad som ses som att påbörja avslut av samhällsvård "i god tid" (se diagram 3). Drygt en tredjedel av kommunerna har svarat att planering och förberedelser för unga 18 till 21 år som ska lämna heldygnsvård påbörjas fem till sex månader innan avslut. Sammanlagt varannan kommun inleder samtidigt förberedelseprocesserna tidigare än så, minst sju månader före avslut.

Det finns också ett mindre antal kommuner (15 procent) där endast två till fyra månader läggs på att planera inför och förbereda den unge på övergången från samhällsvård till vuxenliv.

När planering och förberedelser påbörjas för unga 18 till 21 år som ska lämna heldygnsvård.

Källa: SOS Barnbyars kommunundersökning, november 2021-januari 2022

När det sedan gäller vilken typ av förberedande insatser de unga som lämnar samhällsvård kan räkna med, framkommer kommunernas svar i diagram 4 nedan.

Oftast rör det sig om att kommunerna erbjuder utslussningslägenheter, stödboenden eller andra former av boendestöd. Det är också ganska vanligt med stöd för kontakter med psykiatri och hälso- och sjukvården.

Kontaktfamilj eller kontaktperson är också en stödjande insats som ingår i förberedelserna i förhållandevis många kommuner.

Nästan varannan kommun har svarat att de i det förberedande arbetet stöttar unga med särskilt stöd för att få arbete medan fyra av tio ger särskilt stöd för att unga ska nå en fullföljd gymnasieutbildning.

Längst ned, vid sidan av "annat" som inbegriper individuellt anpassade förberedelser, hamnar stöd i form av kontakter med tandvården. Det är bara i 30 procent av kommunerna som det är en del av förberedelserna inför avslut av samhällsvården.

¹¹ På väg-enkäterna ska stödja socialtjänsten i sitt ansvar för att förbereda den unga personen inför att vården ska avslutas genom att få fram en gemensam bild av den unga personens behov av stöd, samt i att upprätta en plan för hur behoven ska tillgodoses. Socialstyrelsen arbetar just nu med en översyn av materialen inom BBIC, inklusive På väg (Socialstyrelsen, 2022).familjehemsplacerade.

Typ av förberedelser som unga 18 till 21 år kan räkna med inför avslut av heldygnsvård. Andel kommuner som erbjuder respektive stöd som förberedelse.

73%

Utlussningslägenhet, boende

60%

Kontakt med psykiatri

55%

Kontakt med hälso- och sjukvården

53%

Särskild kontaktfamilj, kontaktperson

47%

Särskilt stöd för etablering i arbete

42%

Särskilt stöd för fullföljd gymnasieutbildning

29%

Kontakt med tandvården

47%

Annat

Källa: SOS Barnbyars kommunundersökning, november 2021-januari 2022

De förberedelser som finns att tillgå för unga som är på väg att avsluta samhällsvården domineras därmed av olika typer av boendestöd. Ett liknande resultat finns i Socialstyrelsens förstudie om socialtjänstens behov av stöd i arbetet med att förbereda unga placerade i övergången till självständigt boende (Socialstyrelsen, 2022).

Att det också är vanligt med kontakter inom psykiatri handlar rimligen om att många unga i samhällsvård är överrepresenterade i att ha problem psykisk ohälsa (Socialstyrelsen, 2021c). Att jämförelsevis få tar upp tandvårdskontakter som en förberedande insats ligger i linje med Mattsson & Vinnerljung (2016), som menar att tandvården ofta är eftersatt och bortglömd när det gäller heldygnsvårdade barn och unga.

Skolgången är ett kritiskt område för barn och unga i samhällsvård. Uppgifter från Socialstyrelsen (2021d) visar att bara drygt 80 procent av de heldygnsvårdade barnen hade fullföljt grundskolan vid 17 års ålder. Än värre ser det ut vad gäller gymnasiet där skillnaderna är stora också mellan flickor och pojkar och beroende på om man varit placerad hela sista året i grundskolan eller tidigare i livet. De förstnämnda klarar sig bättre men fortfarande hade enbart fyra av tio flickor och tre av tio pojkar en treårig gymnasieutbildning vid 20 års ålder.

Samhällsvårdade barn och unga har i allmänhet betydligt sämre förutsättningar att klara grundskolan och en treårig gymnasieutbildning än andra barn och unga. Det gör det svårt att förstå varför inte fler kommuner erbjuder särskilt stöd för att fullfölja gymnasiet som förberedelse för att lämna samhällsvården.

¹² Målgruppen är de unga i kommunen "som har fullgjort sin skolplikt men inte har fyllt 20 år och inte genomfört eller har fullföljt utbildning på nationella program i gymnasieskolan" eller motsvarande. Att det kallas aktivitetsansvar handlar om att betona att kommunen har ett ansvar att ha en aktiv relation med dessa unga personer (Skolinspektionen, 2016).

Kommunerna har dessutom ett så kallat informations- och aktivitetsansvar för unga upp till 20 år som varken studerar eller arbetar. Det innebär att kommunerna ska se till att den unge "erbjuds lämpliga individuella åtgärder" och det brukar främst handla om att motivera unga att påbörja eller återuppta utbildning (Skolinspektionen, 2016).¹²

Att det i första hand är Arbetsförmedlingen som ansvarar för det arbetsmarknadspolitiska stödet för de som har fyllt 18 år och är arbetslösa kan vara en delförklaring till att hälften av kommunerna erbjuder särskilt stöd för att unga ska få arbete inför avslut av samhällsvård. En viktig fråga är hur gränsdragningen mellan socialtjänsten och Arbetsförmedlingen ser ut, samt om samverkan fungerar tillräckligt väl för de unga.

Enligt SOS Barnbyars undersökning använder åtta av tio kommuner enkätserien På väg när unga personers heldygnsvård ska avslutas. Det finns dock skillnader mellan kommunerna när det gäller i hur pass god tid som förberedelser inför avslut av samhällsvården påbörjas. De allra flesta påbörjar förberedelser minst fem månader före avslut.

Kommunsvaren visar även att det finns skillnader i vilken typ av förberedande stöd som ges runtom i landet. Vanligast är stöd i form av stödboende, utlussningslägenhet eller liknande.

Med tanke på att skolgången för många barn och unga i samhällsvård är skakig och förknippad med sämre resultat, är det allvarligt att bara fyra av tio kommuner ger särskilt utbildningsstöd till unga som förberedelse inför att de ska lämna samhällsvården. Kommunerna har ett stort ansvar för ungas utbildning, men de tar inte det ansvaret i tillräckligt stor utsträckning. SOS Barnbyar anser att skolstöd måste vara högt prioriterat från förskolan till och med gymnasiet.

Sex av tio kommuner ger för lite stöd efter samhällsvården

Samhällsvårdade barn och unga befinner sig oftare än andra i utsatta och sårbara situationer. Det beror både på att det i sig är utsatt att bli omhändertagen och på att samhällsvården är förknippad med stora skillnader vad gäller det stöd som unga kan räkna med.

Samhället har samtidigt huvudansvaret att agera som en bra förälder för samhällsvårdade barn och unga. Det gäller också när vården har upphört. Kommunerna ska tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas även då (Socialstyrelsen, 2020).

SOS Barnbyar har undersökt hur kommunerna lever upp till lagstiftningen, socialtjänstlagen, kring unga som lämnar samhällsvård.

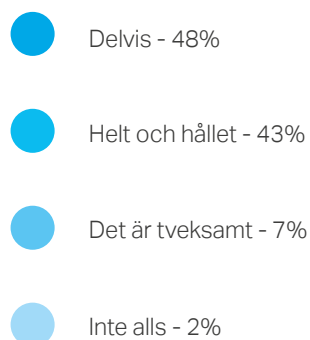
Resultatet är att drygt fyra av tio kommuner tycker att de helt och hållet lever upp till socialtjänstlagens krav på fortsatt individanpassat stöd efter avslutad heldygnsvård. Varannan kommun svarar att de bara delvis gör det. Totalt en av tio kommuner menar att det är tveksamt eller att de inte alls lever upp till socialtjänstlagens krav.

När kommunerna själva har fått ta ställning till om alla unga erbjuds individanpassat eftervårdsstöd i enlighet med intentionerna i socialtjänstlagen, är det alltså fler än hälften som menar att de inte lever upp till de krav som finns.

Kommunerna har också själva fått uppge vilken typ av stöd och hjälp som de erbjuder unga som har lämnat heldygnsvården. Det klart vanligaste stödet som en ung person kan räkna med när heldygnsvården är avslutad är någon form av stödboende. Även kontaktperson eller kontaktfamilj är ett vanligt eftervårdsstöd.

Öppenvårdsinsatser, som i sig kan innehålla många olika typer av stöd och hjälp, och fortsatt kontakt med socialtjänsten hör också till de vanligare inslagen i kommunernas eftervård för unga som har lämnat samhällsvård.¹³

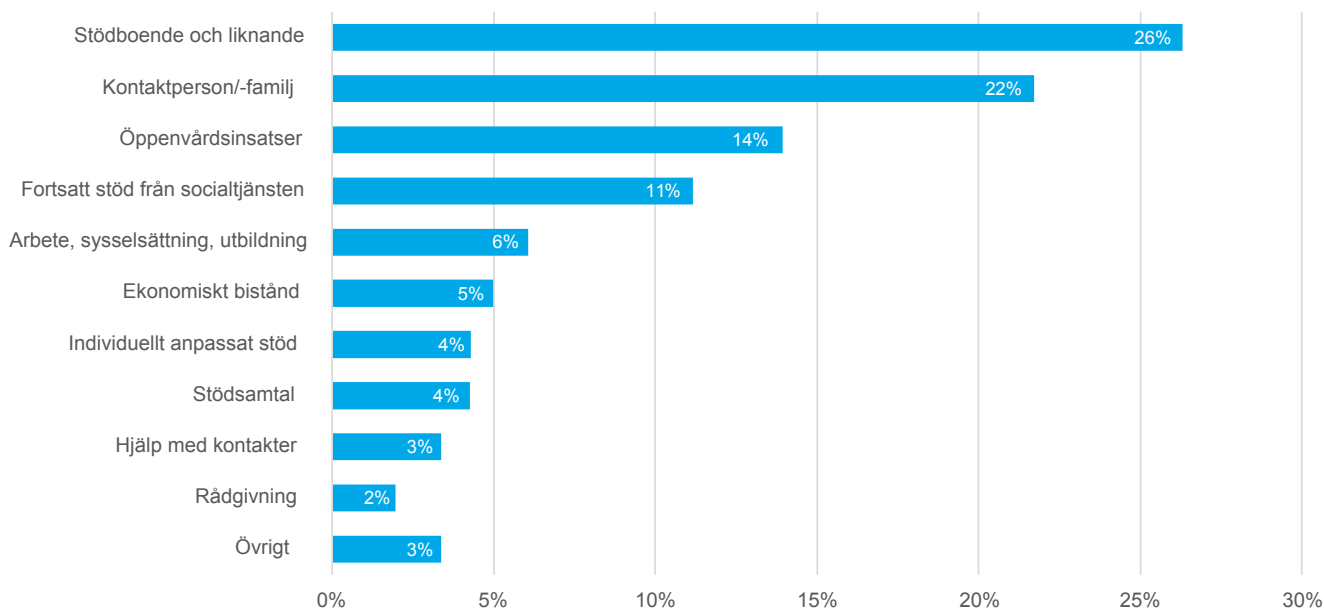
I vilken grad alla unga vars heldygnsvård avslutats erbjuds individanpassat stöd i enlighet med intentionerna i socialtjänstlagen.

Källa: SOS Barnbyars kommunundersökning, november 2021-januari 2022

¹³ Resultaten i Socialstyrelsen (2022) liknar de som kommer fram i SOS Barnbyars kommunundersökning.

Typ av eftervårdsstöd och hjälp som erbjuds unga i åldrarna 18 till 21 år med avslutad heldygnsvård.

Källa: SOS Barnbyars kommunundersökning, november 2021-januari 2022

Kommunerna omfattas även av särskilda krav på att stötta unga som ska till eget boende efter avslutad samhällsvård. Enligt Socialstyrelsens statistik avslutades totalt 4 600 heldygnsvårdsinsatser för unga som var 18 år och äldre under 2020. Fyra av tio bodde efter avslutad vård i eget boende. Det är därmed en förhållandevis vanlig situation när heldygnsvård avslutas.¹⁴

I de lägena har socialtjänsten ett uttalat ansvar för att särskilt tillgodose den unga personens behov av stöd och hjälp med frågor om ekonomi och med att ordna bostad, studier eller arbete (Socialstyrelsen, 2020).

Det varierar även här i vilken grad kommunerna menar att de tillgodoser just detta. Det framkommer av diagram 7. Utifrån en rangordning av svarsalternativet "tillgodoser i mycket hög grad" sticker ekonomi ut som det som kommunerna är bäst på att hjälpa till med. Stöd och hjälp med bostad utöver stödboenden, utslusningslägenheter och liknande, är däremot inte ett behov som kommunerna tillgodoser i lika hög grad.

Inte heller stöd och hjälp med studier och arbete, här i termer av fullföljd gymnasieutbildning och varaktigt arbete, är något som kommunerna säger sig tillgodose i hög grad.

¹⁴ Enligt Socialstyrelsens statistik för 2020 ledde sammanlagt 16 procent av de avslutade heldygnsvårdsinsatserna till nya beslut om någon form av heldygnsvård. Totalt 11 procent av de avslutade ledde till boende hos endera mamman, pappan eller båda föräldrarna.

I vilken utsträckning kommunerna tillgodoser individuella behov av stöd och hjälp bland unga 18 till 21 år som efter avslutad heldygnsvård ska till ett eget boende.

Ekonomi?

Bostad? (Utöver utslussningslägenhet och stödboende etc)

Fullföljd gymnasieutbildning?

Varaktigt arbete?

- 1 Tillgodoser inte alls 2 3 4 5 Tillgodoser i mycket hög grad

Källa: SOS Barnbyars kommunundersökning, november 2021-januari 2022

Siffror angivna i %

Att ekonomi hamnar högst kan sannolikt kopplas till att kommunerna handhar det ekonomiska biståndet och måste stötta unga ekonomiskt om de inte har någon annan försörjning.

En stabil bostad, god utbildning och ett tryggt arbete är samtidigt grundläggande för att kunna leva ett självständigt och självförsörjande liv. Det är problematiskt att det hör till sådant som kommunerna i lägre grad tillgodoser för unga som ska till eget boende efter samhällsvård.

Apropå just bostäder lyfter Socialstyrelsen (2022) att det varierar i vilken mån kommunerna ser det som socialtjänstens ansvar att tillgodose samhällsvårdade

ungas behov av bostad och många ser det som de ungas eget ansvar att ordna boende. Flera kommuner menar också att det är familjehemmets eller HVB-hemmets ansvar att ställa den unga personen i bostadskö. Flera kommuner pekar även på att bostadsfrågan är svårlöst på grund av den utbredda bostadsbristen (Socialstyrelsen, 2022).

Forskningen är dock tydlig med att det är avgörande att unga som har varit i samhällets vård får individuellt anpassat stöd med såväl boende som ekonomi, studier och arbete. Det är centralt för att de unga ska ha goda förutsättningar att ta klivet till ett självständigt och självförsörjande liv som vuxna (se SBU, 2020; Socialstyrelsen 2022).

I SOS Barnbyars undersökning säger över hälften av kommunerna att de inte lever upp till socialtjänstlagens intentioner när det gäller eftervårdsstöd till unga som lämnat samhällets vård. Det gäller både generellt och när unga efter vården ska till eget boende.

De unga som lämnar samhällsvård lämnas att klara sig själva trots att många har behov av grundläggande utbildning och bostad.

Det är djupt problematiskt att stödet för att alla unga ska nå gymnasiekompetens, vilket är grundläggande för att kunna få ett varaktigt arbete och en stabil bostad, inte heller hamnar högre i kommunernas prioriteringar av eftervårdsstöd. Detsamma gäller att kommunerna inte tar större ansvar för att hjälpa unga med bostäder.

Viktigt med bättre stöd även efter 21 års ålder

En central del i samhällsutvecklingen är att övergången till vuxenlivet sker senare och att etableringsfasen är mer utdragen i tid. Föräldrar har enligt föräldrabalken försörjningsansvar för sina barn så länge de går i gymnasiet och längst till 21 års ålder.

SOS Barnbyars undersökning visar att det finns samhälleligt stöd i alla fall i någon mån för unga i åldrarna 18 och 21 år under och efter heldygnsvård.

Det finns dock flera länder som har skarpare regleringar om stöd och hjälp efter 18 års ålder. SBU (2020) tar specifikt upp USA, som har ett (delvis) federalt finansierat stödprogram kallat Independent Living Services (ILS). Det som gör programmet framgångsrikt är främst dess fokus på boende och mentorskap likväl som utbildning och arbete. I Danmark och Norge är utökad stöd efter heldygnsvård reglerat i lag och kan sträcka sig till 23 år (SBU, 2020). England och Norge har enligt Socialstyrelsen (2022) nyligen beslutat att barn och unga som någon gång varit i samhällets vård har rätt till utökad stöd fram tills de fyller 25 år.

Det är vanligt att unga som har flyttat hemifrån och är äldre än 21 år får fortsatt ekonomiskt, praktiskt och känslomässigt stöd av sina föräldrar. Unga som har varit placerade i samhällsvård kan sällan räkna med den typen

av stöd från sina föräldrar och inte heller från samhällets sida. Dessa unga har dock samma eller till och med större behov än andra unga att under en längre tid få möjlighet att "träna sig i att vara vuxna". Övergången från ung vuxen till vuxen inträffar istället tidigare jämfört med för jämnåriga (Socialstyrelsen, 2022).

För att ringa in hur kommunerna ser på behovet av bättre stöd från samhällets sida till unga även efter 21 års ålder ställde SOS Barnbyar en fråga kring det i kommunundersökning.

Svaren framkommer i diagram 8 och visar att kommunerna över lag tycker att det är (mycket) viktigt med bättre stöd. Detta inom de allra flesta områden som är centrala för att kunna leva ett självständigt liv med egen försörjning.

Hur viktigt eller oviktigt kommunerna tycker det är att bättre och stödja unga som varit placerade i heldygnsvård också efter 21 år.

Källa: SOS Barnbyars kommunundersökning, november 2021-januari 2022

Siffror angivna i %

Åtta av tio kommuner svarar samtidigt att de har rutiner för strukturerade överlämningar mellan barn- och ungdomsenheter och vuxenenheter inom socialtjänsten i deras kommun när det gäller samhällsvårdade barn och unga. Trots det kan man tolka kommunernas svar i diagram 8 som att det är otillräckligt.

Socialstyrelsen (2022) pekar också på att kommuner uppger att det är svårt att få en samsyn med vuxenenheten om att socialtjänsten har ett särskilt ansvar för barn och unga som har varit långvarigt placerade och att dessa unga får ansöka om stöd på samma villkor som andra. Kommunerna menar vidare att de inte beviljar den typ av stöd som de unga oftast är i behov av, nämligen en vuxen person att bolla olika frågor med, stöd i vardagen och liknande. Det finns exempel på kommuner där det fungerar bättre.

SOS Barnbyars undersökning visar att kommunerna tycker att det är viktigt med bättre och mer systematiskt stöd från samhällets sida till unga även efter 21 års ålder. Det är en brist att samhällsvårdade unga har minst stöd att räkna med när de ska klara att ta steget till vuxenlivet. Många är inte tillräckligt väl rustade för det till följd av bristfällig skolgång och psykisk ohälsa.

Det finns exempel på länder som har lagstadgade och särskilt finansierade stödprogram som sträcker sig till både 23 och 25 års ålder. Det viktiga är att den typen av stöd inriktas på bostad, hälsa, utbildning och arbete samt mentorskap. För Sveriges del skulle det behövas mer och bättre stöd till unga efter avslutad samhällsvård. Det finns flera länder att inspireras av.

Civilsamhällets stöttande roll kan utvecklas

Ett tema som har kommit upp i SOS Barnbyars kommunundersökning handlar också om att samhällsvårdade barn och unga kan utveckla en misstro mot vuxenvärlden och tappa tilliten och förtroendet för myndigheter. Det kan ibland leda till att unga inte vill ha fortsatt stöd och hjälp när de blir myndiga utan väljer att avstå det stöd som erbjuds.

Socialtjänsten har ett ansvar att aktivt arbeta med motiverande insatser och samtal när en ung myndig person uppenbart inte är mogen att klara sig själv. I SOS Barnbyars undersökning uppger sex av tio kommuner att de i sådana lägen använder motiverande insatser medan tre av tio uppger att de inte gör det. Då släpper socialtjänsten den unga personen som får försöka klara sig själv och på eget initiativ söka upp socialtjänsten om hen ändrar sig.

I Socialstyrelsens förstudierapport (Socialstyrelsen, 2022) ger kommunerna uttryck för att samhällsvårdade barn och unga inte är tillräckligt rustade för vuxenlivet. De kan sakna såväl praktiskt stöd som sammanhang och stöd som minskar ensamhet (se vidare i nästa kapitel). Detta hör samtidigt till sådant som kommunerna själva ser som svårare att täcka upp för.

Två av tre kommuner i SOS Barnbyars undersökning säger vidare att de tror att civilsamhället, organisationer, stiftelser och liknande, skulle kunna spela en kompletterande roll i att underlätta övergången till vuxenlivet för unga som har lämnat samhällsvård.¹⁵

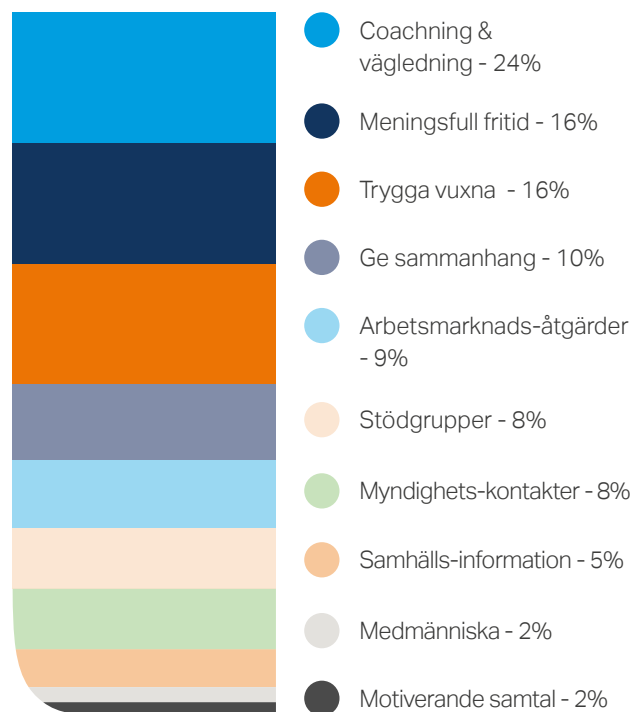
Det civilsamhället framför allt skulle kunna bidra med är sådant som har potential att överbrygga bristande tillit till myndigheter, men också sådant som täcker upp frånvaron av föräldrar och familj. Civilsamhället skulle enligt kommunerna kunna erbjuda både praktiskt och känslomässigt stöd. Därtill kan civilsamhället erbjuda stöd för de unga vuxna som inte har vårdbehov men ett stödbehov där socialtjänstens av olika anledningar inte når fram.

Enligt SOS Barnbyars undersökning menar två tredjedelar av kommunerna att civilsamhället skulle kunna spela en kompletterande roll när det gäller att stötta unga i övergången från samhällsvård till att stå på egna ben. Det civilsamhället främst kan bidra enligt kommunerna är tryggt, praktiskt och konkret

Vad civilsamhället kan bidra med för att underlätta övergången till vuxenlivet.

Kommuner som svarat ja på frågan om att civilsamhället skulle kunna spela en roll.

Kategorisering utifrån kommunernas egna svar.

Källa: SOS Barnbyars kommunundersökning, november 2021-januari 2022

Unga är ofta i behov av mer stöd än det socialtjänsten erbjuder. Enligt Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2018) säger unga själva att trygghet och självständighet går hand i hand i övergången från samhällsvård till vuxenliv. Unga tycker även att det är viktigt att vården avslutas "försiktigt" och på den unga personens egna villkor.

vuxenstöd, men även att ge sammanhang och meningsfull fritid, vilket hör till sådant som socialtjänsten sällan kan erbjuda som stöd. Unga själva efterfrågar också mjukare avslut och längre övergångsstöd. Civilsamhället skulle kunna göra viktiga insatser vad gäller det.

¹⁵ Resterande en av tre kommuner svarade att de inte kunde bedöma om civilsamhället skulle kunna ha en stöttande roll.

Tidigt stöd skyddar och förebygger risker

Barn och unga som någon gång under uppväxten har varit placerade i familjehem eller hem för vård eller boende (HVB) är kraftigt överrepresenterade i en rad oönskade tillstånd som vuxna, såsom hemlöshet, arbetslöshet, bristande försörjningsförmåga, fysiska och psykiska problem och kontakt med straffrättssystemet (SBU, 2020, s. 7).

Citatet kommer från den systematiska översikt om stödet till unga som lämnar samhällets vård som Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) presenterade i september 2020.

Barn och unga som någon gång vårdas av samhället har som grupp sämre förutsättningar för god hälsa och lyckad skolgång tidigt i livet. När samhället inte kliver in och ger tillräckligt stöd och hjälp, förvärras läget ytterligare. När unga sedan i 18 till 21-årsåldern förväntas klara sig själva har den viktiga grunden för ett självständigt och självförsörjande liv inte lagts för alla. Då blir det svårt att etablera sig på arbetsmarknaden och att få en stabil och långsiktigt hållbar bostad. Med det följer överrisker som lyfts i SBU-rapporten (SBU, 2020).

Riskfaktorer och skyddsfaktorer är två sidor av samma mynt. Det visar forskningen såväl som den avslutande delen i SOS Barnbyars kommunundersökning. Där har kommunerna ombetts svara på vad de ser som de viktigaste skyddsfaktorerna och de största riskfaktorerna för unga som någon gång vårdats av samhället.

Kommunerna ger tydligt uttryck för att de största riskerna i vuxenlivet hänger samman med svårigheter som samhällsvårdade barn och unga har ställts inför under uppväxten. Det handlar om risker förknippade med bristande skolgång och psykisk ohälsa, med missbruk och svåra uppväxtförhållanden såväl som med otillräckligt stöd, ensamhet och "dåligt umgänge". Se vidare i figur 1 där kommunernas egna svar har sammanställts.

Kommunerna menar vidare (diagram 10) att de särskilt viktiga skyddsfaktorerna handlar om att förebygga de riskfaktorer som speglas i figur 1.

Nästan åtta av tio kommuner menar att det handlar om mer resurser för att så tidigt som möjligt förebygga risker genom stöd som kan kompensera för olika typer av svårigheter, helst redan i förskolan. Sju av tio kommuner lyfter även att det finns behov av mer stöd till föräldrar.

Bättre organisatoriska förutsättningar för samverkan mellan socialtjänst, skola och hälso- och sjukvård såväl som mer resurser till barn- och ungdomspsykiatrien bedöms som lika viktigt och många kommuner har tagit upp de behoven. Längre ned, även om det också hör till särskilt viktiga skyddsfaktorer, är mer tid och engagemang hos socialtjänsten respektive särskilda kontaktpersoner som kan bidra och ge barn och unga kontinuitet och stabilitet.

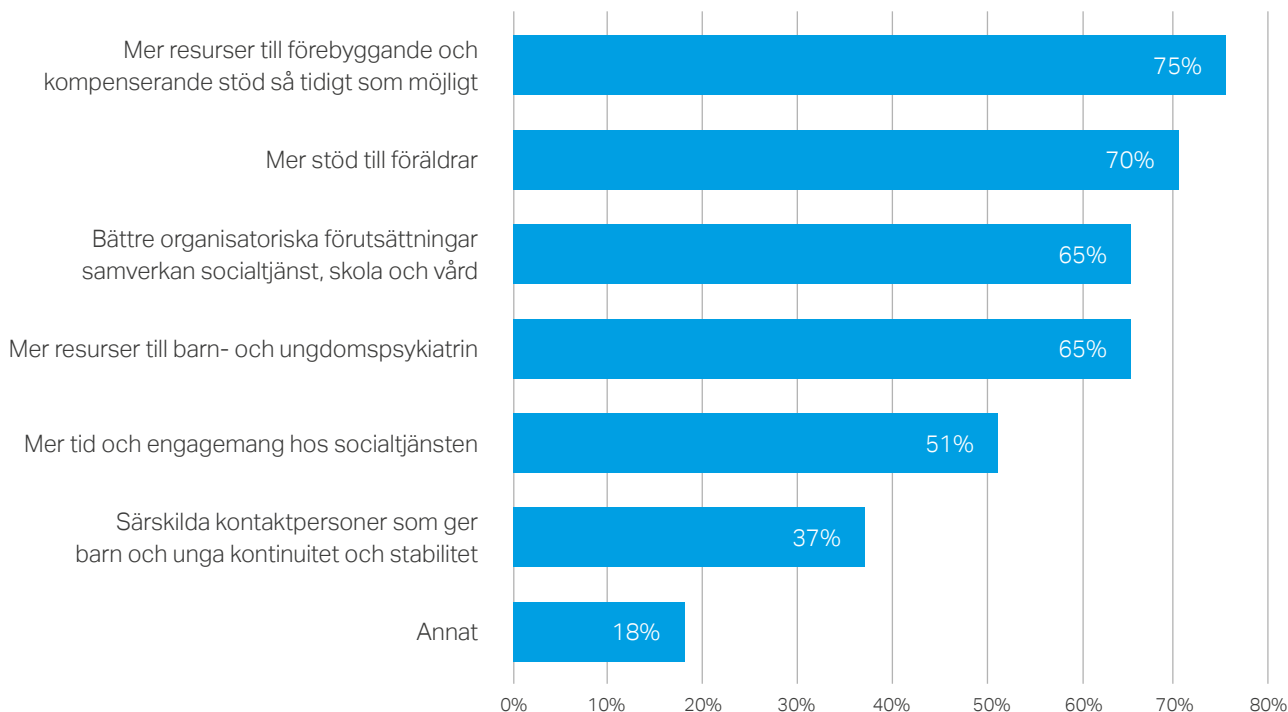
Till "annat" hör svar som mer specifikt handlar om att det är särskilt viktigt med insatser för en lyckad skolgång, mer tid och engagemang hos Arbetsförmedlingen, mer tid för socialtjänsten (engagemanget finns redan), samt resurser för att inte släppa taget om unga efter avslutad insats.

De största riskfaktorerna i vuxenlivet för barn och unga som vårdats av samhället. Kategorisering utifrån kommunernas egna svar.

Källa: SOS Barnbyars kommunundersökning, november 2021-januari 2022

Särskilt viktiga skyddsfaktorer för att barn och unga som vårdats av samhället ges bättre förutsättningar till ett gott liv. Flervalsfråga.

Källa: SOS Barnbyars kommunundersökning, november 2021-januari 2022

Med svaren i diagram 10 är det tydligt att kommunerna både ser och förstår barns och ungas behov likväl som att skyddsfaktorer och riskfaktorer är nära sammankopplade. Kommunerna ser också att det är de grundläggande behoven av hälsa och utbildning, föräldrar, sammanhang och nätverk som är det centrala för att förebygga olika typer av svårigheter under uppväxten likväl som i vuxen ålder.

Kommunerna som deltagit i SOS Barnbyars undersökning bekräftar därmed det som även andra har lyft som avgörande för att samhällsvårdade barn och ungas ska ha goda framtidsutsikter:

Att klara sig i skolan tycks vara den faktor som starkast förklarar placerade barns möjligheter att nå goda livsutfall (Socialstyrelsen, 2021d, s. 3).

... ett gott hälsoomhändertagande hade positiva effekter på såväl somatisk [kroppslig, fysisk] som psykisk hälsa långt upp i vuxen ålder" (Mattson & Vinnerljung, 2016, s. 22).

Mattson och Vinnerljung (2016) pekar också på att sambanden mellan utbildning och psykisk ohälsa går åt båda hållen. Skolmisslyckanden kan leda till psykisk ohälsa likväl som att psykisk ohälsa kan leda till skolmisslyckanden. God hälsa och likvärdig utbildning är något som samhället kan arbeta med att förbättra.

I Brännström et als studie (2017) visade det sig att två tredjedelar av de vuxna som hade vårdats av samhället klarade sig bra senare i livet. Det innebär att det finns goda förutsättningar att bygga på och stärka den befintliga samhällsvården.

SOS Barnbyars undersökning visar att kommunerna ser och förstår barns och ungas behov av bättre stöd och hjälp, samt att skyddsfaktorer och riskfaktorer är två sidor av samma mynt. Det är de grundläggande behoven av hälsa och utbildning, bra föräldrar, sammanhang och nätverk som kan förebygga olika typer av svårigheter under uppväxten likväldigt som i vuxen ålder. Det finns goda förutsättningar att bygga vidare på den befintliga samhällsvården så att den blir bättre och mer träffsäker.

De luckor som finns måste täppas till. Det är politiken som måste ta ansvaret för det. Allra viktigast är att barn och unga stöttas bättre i sin hälsa och skolgång samt att de får mer stöd och hjälp i övergången från heldygnsvård till självständigt boende.

Samhällsvården måste bli bättre och likvärdig

Unga som växer upp eller har delar av sin uppväxt i familjehem eller HVB-hem är en av Sveriges mest bortglömda grupper. Samhället har tagit över föräldrans ansvar, men den här rapporten visar att de unga i allt för många fall lämnas vind för våg när de ska ut i vuxen världen. Hur ansvarsfullt föräldraskap är det?

Unga som lämnar samhällsvård är särskilt sårbara eftersom de oftare än andra unga har en ofullständig skolgång och sämre psykisk hälsa. De saknar också nästan alltid det stöd och de nätverk som en familj ofta kan erbjuda.

Det är vidare allt för slumpartat vilket stöd som kommunerna ger samhällsvårdade unga för att underlätta övergången till vuxenlivet. Resultatet av SOS Barnbyars undersökning är att kommunerna arbetar på olika sätt och att det finns stora variationer i stöd över hela landet. Det går varken att säga att det är storstadskommunerna som är sämre än de mindre, eller tvärtom. Variationerna kan inte heller kopplas till kommuners olika socioekonomiska förutsättningar eller att de finns i olika regioner. Återigen ser vi stora skillnader kommuner emellan och det leder till att de mest utsatta unga blir hårt drabbade.

Det kommunala självstyret ger för stora möjligheter till tolkning av lagstiftning och riktlinjer samt prioriteringar av vilket stöd samhällsvårdade unga kan få. Det gör att det behövs mer nationell styrning.

SOS Barnbyar efterlyser ett helhetsperspektiv på samhällsvården runt unga på väg till vuxenlivet med särskilt fokus på de viktiga livsområdena psykisk och fysisk hälsa, studier och arbete, samhälle och bostad, samt nätverk och sammanhang. SOS Barnbyar anser också att det stöd och den hjälp unga har rätt till måste vara likvärdigt oavsett var i landet de unga bor.

SOS Barnbyar konstaterar att det behövs många politiska åtgärder för att konkret och systematiskt, på kort och lång sikt, ge samhällets mest utsatta barn och unga en bra start i livet, vilket är avgörande för ett självständigt och självförsörjande liv som vuxen. Hälsa, utbildning och bostad måste vara särskilt högt prioriterat.

På nationell nivå vill SOS Barnbyar att regeringen:

Ser över och förändrar lagstiftningen så att det blir tydligt vilka rättigheter barn och unga i samhällsvård har, inte minst från 18 års ålder till 25 års ålder. Det är centralt att:

- Alla samhällsvårdade unga i åldrarna 18 till 21 år har rätt till bästa möjliga individanpassade stöd utan generellt uppställda krav på att exempelvis sköta skolan.
 - Det ekonomiska, praktiska och känslomässiga stödet förbättras även efter 21 års ålder. Sverige ligger efter och kan lära av andra länder samt av forskningen.
 - Unga som har fyllt 21 år och inte har fullständig gymnasieutbildning har rätt till intensifierat stöd fram till dess de har nått motsvarande en treårig gymnasieutbildning, genom studier eller annan kompetenshöjande insats, till exempel subventionerad sysselsättning.
 - Skjuter till mer resurser till eftervården av samhällsplacerade och träffar en överenskommelse med Sveriges kommuner och regioner (SKR) i syfte att nå likvärdighet i eftervården av barn och unga i hela landet.
- Tar fram konkreta målsättningar för samhällsvårdade ungas utbildning och hälsa. Det måste bli möjligt att följa upp, utvärdera och ta fram handlingsplaner för hur samhällsvården ska kvalitetssäkras och bli mer träffsäker inom dessa centrala områden i varje kommun.
- Ger Socialstyrelsen i uppdrag att i samråd med forskningsvärlden och civilsamhället inventera, utveckla och sprida goda erfarenheter och exempel på lyckade arbetssätt och metoder för ungdomar som lämnar samhällsvård.
 - Ger civilsamhället ett tydligt, men avgränsat och komplementärt uppdrag i att underlätta och stödja unga som har lämnat samhällsvården i övergången till vuxenlivet. Civilsamhället kan bidra med trygga, stabila vuxna, coachande stöd och sammanhang utanför det offentliga stödet.

På lokal nivå vill SOS Barnbyar att alla kommuner:

- Ska jobba på ett likvärdigt sätt med samhällsvården av barn och unga utifrån Socialstyrelsens vägledningar.
- Arbetar systematiskt med att tillgodose samhällsvårdade barn och ungas rätt till fullgjord grundskola och treårig gymnasieutbildning. Varje kommun ska arbeta med Samverkan för skola och socialtjänst (SAMS) och/eller med Skolstöd för barn i familjehem (Skolfam) eller annat likvärdigt. Skolstöd behöver finnas hela vägen från förskolan till gymnasiet.
- Arbetar systematiskt med särskilda hälso- och sjukvårdsinsatser för att samhällsvårdade barn och ungas hälsa ska vara den bästa möjliga. Det är centralt med god tillgång till barn- och ungdomspsykiatri, hälso- och tandhälsoundersökningar samt riktade kunskapsinsatser kring sexuell och reproduktiv hälsa.
- Inför en bostadsgaranti som innebär att unga som lämnar samhällsvård får hjälp med att hitta och behålla ett stabilt boende, utöver olika former av stödboenden och utslusningslägenheter, fram till dess de är självförsörjande.

SOS Barnbyar anser att det är av yttersta vikt att varje ungdom som är på väg att lämna samhällsvård stärks för att göra sin röst hörd och vara delaktig i beslut som påverkar deras liv. Det här perspektivet behöver genomsyra samtliga åtgärder som SOS Barnbyar efterlyser.

Referenser

Brännström, Lars, Vinnerljung, Bo, Forsman, Hilma & Almquist B., Ylva (2017). "Children Placed In Out-of-Home Care as Midlife Adults: Are They Still Disadvantaged or Have They Caught Up With Their Peers?". Child Maltreatment 2017, Vol. 22(3) 205–214.

Dir. 2021:84. "Barn och unga i samhällets vård". Kommittédirektiv, Socialdepartementet.

Mattsson, Titti & Vinnerljung, Bo (2016). "Barn i familjehem. Förslag på åtgärder som skulle göra skillnad för samhällets mest utsatta". SNS Förlag, Stockholm 2016.

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2018). "Fatta läget. Om systematisk uppföljning av den sociala dygnsvården för barn och unga". Rapport 2018:9.

SBU (2020). "Stöd till unga som ska flytta från placering i social dygnsvård. En systematisk översikt". Publikation nr: 316 Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, 17 september 2020.

Skolinspektionen (2016). "Kommunernas arbete med det kommunala aktivitetsansvaret".

Socialstyrelsen (2020). "Placerade barn och unga. Handbok för socialtjänsten". Art.nr: 2020-3-6640. Stockholm, april 2020.

Socialstyrelsen (2021a). "Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020". 2021-08-17. Art.nr: 2021-8-7516.

Socialstyrelsen (2021a). "Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020". 2021-08-17. Art.nr: 2021-8-7516.

Socialstyrelsen (2021b). "SAMS – Samverkan socialtjänst skola. Obruten skolgång för placerade barn och unga". April 2021. Art.nr: 2021-4-7316.

Socialstyrelsen (2021c). "Öppna jämförelser 2020 – placerade barns utbildning och hälsa". 2021-02-26. Art.nr: 2021-2-7222.

Socialstyrelsen (2021d). "Öppna jämförelser 2021 – placerade barns utbildning". 2021-12-16. Art.nr: 2021-12-7690.

Socialstyrelsen (2022). "Förstudie om socialtjänstens behov av stöd i arbetet med att förbereda unga placerade i övergången till självständigt boende".

Bilaga. SOS Barnbyars kommun- undersökning

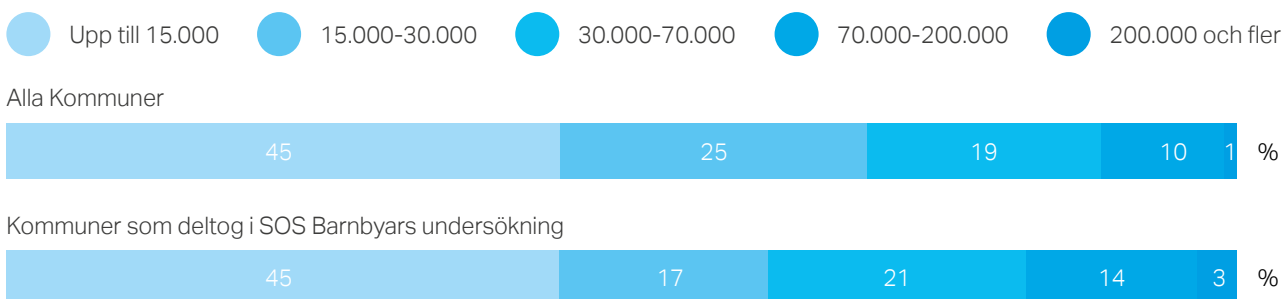
Den här rapporten bygger i hög grad på en omfattande kommunundersökning som SOS Barnbyar har genomfört under november 2021 till januari 2022.

En enkät med ett tiotal frågor om unga som är på väg att lämna samhällsvård och det stöd som kommunerna ger skickades till Sveriges 290 kommunerna, och 105 av dem svarade. Det motsvarar 36 procent.

Den analys av de svarande kommunerna som SOS Barnbyar har gjort, visar att de är representativa för kommunsverige som helhet när det gäller storlek (invånarantal) och socioekonomisk struktur.¹⁶ Se diagram B1 och B2.

Jämförelse kommunstorlek (invånarantal).

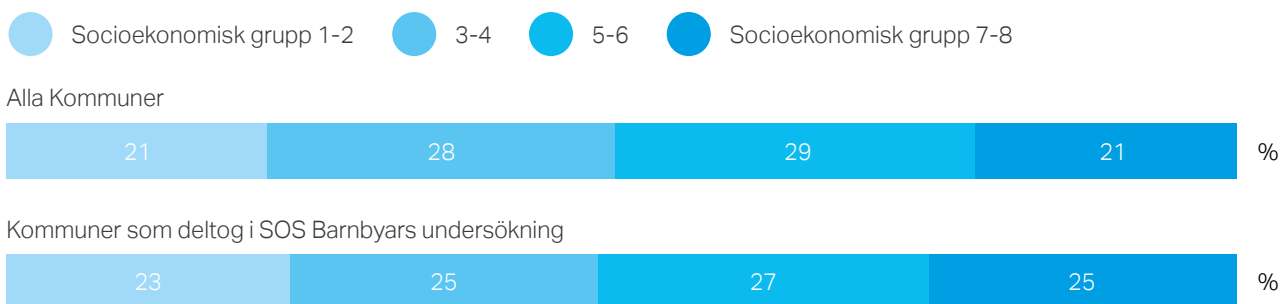
Alla kommuner och de kommuner som deltagit i SOS Barnbyars enkätundersökning.

Källa: Socialstyrelsen och SOS Barnbyars kommunundersökning, november 2021-januari 2022

Jämförelse socioekonomisk struktur.

Alla kommuner och de kommuner som deltagit i SOS Barnbyars enkätundersökning.

Källa: Socialstyrelsen och SOS Barnbyars kommunundersökning, november 2021-januari 2022

SOS Barnbyars hypotes var att det skulle kunna finnas förklaringar till skillnader i stöd till samhällsvårdade unga genom att titta på liknande kommuner storleksmässigt och socioekonomiskt.

Den hypotesen höll dock inte. Det går inte att förklara de skillnader som finns mellan kommunerna med systematiska skillnader kopplade till kommuner storlek

eller socioekonomisk struktur. Inte heller finns det några systematiska regionala skillnader att tala om.

De skillnader som de facto finns beror på något annat, som inte lätt kan kontrolleras. På så sätt är enkätundersökningens resultat gällande variationer och skillnader mellan kommunerna snarast slumpmässiga (jmf. också Socialstyrelsen, 2022).

¹⁶ Utgångspunkten är den socioekonomiska fördelningsnyckel som Socialstyrelsen använder. Den gör det möjligt att hitta socioekonomiskt liknande kommuner utifrån den relativa risken för ekonomiskt bistånd, där 1 innebär lägst risk och 8 högst risk.

SOS Barnbyars mål är att inte ett enda barn ska växa upp ensamt.

Vi arbetar på plats i över 136 länder för alla barns rätt att växa upp i trygghet och med en familj. SOS Barnbyars kärnverksamhet handlar om insamling av medel för att ge barn och unga rätt förutsättningar för vuxenlivet så de kan skapa en hållbar framtid för sig själva och bidra till sina samhällen. SOS Barnbyar har också program i Stockholm och Göteborg som stöttar unga vuxna i utsatthet.

SOS Barnbyar har över 70 års erfarenhet av att arbeta med barn och unga i samhällsvård. SOS Barnbyars mål är att stärka barns och ungas rättigheter och erbjuder även direkt stöd där samhället brister.

I Sverige arbetar SOS Barnbyar både med nyanlända familjers integration i samhället och med unga för att stärka stödet i övergången från samhällsvård till ett etablerat, självständigt och självförsörjande liv som vuxna.

Läs mer om SOS Barnbyar på
www.sos-barnbyar.se.